

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ויקרא

(חלק כב — שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלכות שיחות
שבוע פרשת ויקרא, בו אדר"ג' ניסן, ה'תשפ"ג (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ויקרא

ומאידך, גם לפרש פשוטו כמשמעו, ש„טהורין“ קאי על הקרבנות עצמם, אינו מחוור, שהרי לא מצינו בתורה ביחס לקרבנות את ההגדרה „טהורים“; מצינו שעליהם להיות תמימים ומובחרים וכו’, אבל לא הגדר „טהורין“.

ב. לכאורה ה’ אפשר לפרש, שגדר „טהורין“ כאן במדרש הוא בהתאם למאמר חז”ל⁹ אודות הקרבנות לפני מתן תורה, „הכל כשרין ליקרב בהמה חי ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורין אבל לא טמאין“. הרי, שגדר הקרבנות שלפני מתן תורה¹⁰ הוא – „טהורין“.

והשייכות דקרבנות שלפני מתן תורה לעניננו היא בזה, שהנדון כאן הוא תינוקות, קטנים, אשר אינם מחוייבים בקרבנות¹¹, והרי זה בדוגמת

א. איתא במדרש¹: אמר רבי אסי מפני מה מתחילין לתנוקות בתורת כהנים ואין מתחילין בבראשית אלא² שהתנוקות טהורין והקרבנות טהורין יבואו טהורין ויתעסקו³ בטהורין.

מה פירוש „והקרבנות טהורין“? יש מפרשים⁴ דהיינו שהקרבנות באים בטהרה ולא בטומאה; ואחרים מפרשים⁵ שהקרבנות מטהרים את האדם מן החטא.

אבל לכאורה ב’ הפירושים אינם מחוורים: מלשון המדרש „והקרבנות טהורין“ משמע שהנדון כאן הוא הקרבנות עצמם, שהם טהורין (ולא מביאייהם)⁷.

(1) ויק”ר פ”ג, ג בסופו. ועד”ז בפסיקתא דר”כ ופסיקתא רבתי פ’ את קרבני לחמי. ילקו”ש צו בתחלתו (רמז תעט). הובא בכל בו ס’ עז. ש”ך י”ד ס’ רמה סק”ח.

(2) ביל”ש שם: יתחילו להן מבראשית אמר הקב”ה הואיל כו’, ועד”ז הוא בפסיקתא דר”כ ורבתי שם. ויק”ר הוצאת מרגליות שם.

(3) בתנחומא צו יד: למה הן מתחילין התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו חטא ועון לפיכך אמר הקב”ה שיהו מתחילין בסדר הקרבנות יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים.

(4) ביל”ש: „בטהרות“.

(5) פירוש מהרז”ו לויק”ר שם. עץ יוסף לתנחומא שם.

(6) ראה כלי יקר ריש פרשתנו. עץ יוסף לויק”ר שם.

(7) וגם לשון התנחומא „מעשה טהורין“ יש לפרש שהוא „מעשה (ב)טהורין“.

(8) והיא מ”ע (רמב”ם ריש הל’ איסורי מזבח.

סהמ”צ מ”ע סא).

(9) זבחים קטו, ב.

(10) בגמ’ שם „עד שלא הוקם המשכן“. אבל מזה שמסיים שם בגמ’ „ונכרין בזמן הזה רשאין לעשות כן“, משמע שהוא מצד החילוק דבן נח וישראל שנתחדש במ”ת. וכ”מ מזה שלמדוהו בהמשך הגמ’ שם (קטו, סע”ב ואילך) מהקרבנות דנת. וראה פרש”י שם קטז, א ד”ה לכל. ואולי י”ל דתלוי במחלוקת ר”י ור”ע שם (קטו, ב) אם רק כללות נאמרו בסניני או כללות ופרטות נאמרו בסניני, וכמו שמפרש בגמ’ בעולה אם טעונה הפשט וניתוח. ואכ”מ.

(11) ובכלל אינם יכולים להביא קרבן – ראה רמב”ם הל’ שגגות פ”ט הל’ג בסופה ובכס”מ שם. מגדל עוז לרמב”ם הל’ איסורי”ב ספ”ג.

הלימוד דכל אדם, ודוקא אצלם נפעל הדבר באופן מושלם, אשר מבטיח שיהי' „העולם עומד“.

ד. ויובן זה בהקדים הביאור במאמר חז"ל הנ"ל, שקודם מתן תורה הי' אפשר להקריב קרבנות מכל המינים הטהורים, כדילפינן מנח שנאמר בוי"ו „מכל הבהמה הטהורה“.

בגמרא¹⁵ הקשו על זה „ומי הוה טמאין וטהורין בההיא שעתא“¹⁶, ומבואר שם שענין „טהורין“ באותו זמן הי' „מאותן שעתידין ליטהר“ (ע"פ גירסא זו בגמרא¹⁷ וכפי שמביא רש"י בפירושו על התורה¹⁸).

והיינו, שבקרבנות של נח (קודם מתן תורה) הי' דבר והיפוכו:

הקרבנות שהביא נח לא היו ענין של קיום מצוה¹⁹ – ובפרט שלא מצינו בנח שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה; הי' זה ע"ד שמצינו בכל הזמנים (גם קודם מתן תורה) שבני אדם ואדם עצמו²⁰ הביאו קרבנות לה' מסיבות שונות מצד הרגש לבם;

אבל מאחר שנח הביא רק „מאותן שעתידין ליטהר“¹⁹, הרי מזה גופא

הקרבנות שלפני מתן תורה (בטרם הי' חיוב ומצוה על קרבנות).

אבל קשה לומר כן, שהרי דברי המדרש באים כנתינת טעם לזה ש„מתחילין לתנוקות בתורת כהנים“, הכולל את דיני הקרבנות שלאחר מתן תורה – וא"כ כיצד מתאימה לעניננו ההשוואה דקטנים לקרבנות שלפני מתן תורה?

ג. והנה המאמר הנ"ל הובא במדרש נתחומא¹², ובהמשך לזה איתא שם: „לפיכך אני מעלה עליהם כאלו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות, והודיעך שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג אילולי התנוקות שקורין בסדר הקרבנות לא הי' העולם עומד“.

ותמוה: בתחומא עצמו ממשיך שם¹³ „לפיכך אמר הקב"ה לישראל בני .. אם אתם עוסקים .. בפרשת קרבנות מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן כו"י, היינו, שכל העוסק בפרשת קרבנות (ולא תנוקות בלבד) הרי „מעלה אני עליו“ כאילו הוא מקריב קרבן (כפועל) – ואיך עולים הדברים בקנה אחד עם דברי המדרש (לעיל מיני), ש„אלולי התנוקות (דוקא) שקורין בסדר הקרבנות לא הי' העולם עומד“?

ובהכרח לומר, שבפעולה ד„כאילו מקריבין קרבן“ יש מעלה ויתרון בלימוד התנוקות בתורת כהנים לגבי

(12) שבהערה 3.

(13) וראה גם במדרש לפני: „וכן אמר ר' שמואל בר אבא אמר הקב"ה לישראל כו"י. ועד"ז בויק"ר ופסיקתא שם לפני"ז מובא תוכן הדרשות הנ"ל.

(14) נח ת, כ.

(15) שם קטז, א.

(16) ופרש"י: הרי לא נתנה תורה.

(17) בשטמ"ק שם אות ז. חדא"ג שם. ועוד.

ובגמ' לפנינו: מאותן שלא נעבדה בהן עבירה.

(18) נח ז, ב. וראה מפרשי רש"י וחדא"ג

זבחים שם.

(19) ולהעיר מרש"י שם ת, כ (מב"ר פכו,

א; פל"ד, ט): אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס

מאלו ז' אלא כדי להקריב קרבן מהם. וצע"ק

מויק"ר פרשתנו (ב, י): נח קיים מה שכתוב

בתורה שנאמר ויבן נח מזבח לה'.

(20) שבת כח, ב. ועיין תקו"ח ק"ו, ג.

3

(ומשלימים²⁵) החסרון שע"י העדר התורה ומצוות.

בסגנון אחר: כאשר איש ישראל מביא קרבן לה, מבטא הוא בזאת את "קרבתו" לה, את הקשר שלו עם הקב"ה, הקיים אצלו בעצם בהיותו בן ישראל ואינו תלוי בקיום התורה והמצוות (וכשם שהקשר אינו נפעל ע"י קיום התורה ומצוות, כך אינו פוחת ע"י העדר קיומן) – כי הקשר העצמי בין איש ישראל להקב"ה הוא למעלה מתורה ומצוות.

וע"ד מה שנאמר: בנים אתם לה' אלקיכם – אע"פ שחטאו בני הם²⁶.

וזהו הטעם לכך שקרבנות מכפרים על חטא ועון: בשעה שאיש ישראל עובר ח"ו על רצונו יתברך ופוגם ר"ל באחדותו עם הקב"ה הבאה ע"י תורה ומצוות²⁷, ביכלתו לתקן זאת ע"י הקרבנות – ע"י שמעורר ומגלה (ע"י הקרבת הקרבן) את הקשר העצמי בין איש ישראל להקב"ה שאין שייך בו כל פגם – ודבר זה מכפר²⁸, רוחץ את הפגם דהחטא והעון²⁹.

מוכת, שאף שעבור נח לא הי' חילוק בין הבהמות הטהורות לטמאות (כקושיית הגמרא, ומי הוא טמאין וטהורין בהיא שעתא³⁰), הרי זה רק בנוגע לאכילה וכיו"ב, אבל ההבדלה דטהורין וטמאין (על שם העתיד) כבר היתה קיימת אצלו²¹.

ונמצא, שמזמן נח²² היתה כבר התחלה לגדרי התורה, אע"פ שהי' זה קודם מתן תורה, ויתירה מזו – אף קודם לזמן האבות שהנהגתם היתה ע"ד לאחר מתן תורה (קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה²³), ומהאי טעמא הביא קרבן דוקא מהטהורין – מאותן שעתידין ליטהר²⁴.

ומאחר ששייכות זו דנח (לגדרי התורה לא מצינו אלא בענין הקרבנות, יש לומר דהיינו משום שדוקא ענין הקרבנות שייך באופן מיוחד גם קודם קבלת התורה – מתן תורה.

ה. ומהביאורים בזה – יש לומר:

הקרבנות, גם אלו שלאחר מתן תורה, אע"פ שהם מתרי"ג מצות התורה, הנה בפעולתם (וממילא – כמהותם) הרי הם למעלה מתורה ומצוות, ולכן הם מכפרים על

(21) ועד שכל שהתיבה קולטתן בידוע שהוא טהור אין התיבה קולטתן בידוע שהן טמאין (זבחים שם). ראה חזא"ג שם. מפרשי רש"י נח שם.

(22) וע"פ מחז"ל (הג"ל הערה 20) עוד לפני זה – בברה"ע.

(23) ראה יומא כח, ב. קדושין פב, א.

(24) להעיר שהפעם הראשונה שנזכר בתורה שבכתב ענין המזבח הוא בקרבנות דנח. וראה לעיל הערה 19.

(25) ראה אגה"ת פ"ב ולקמן הערות 28, 29.
(26) ראה יד, א. וראה קידושין לו, א שו"ת הרשב"א ח"א סקצ"ד). ספרי האיזינו לב, ה. ועוד.
(27) מצוה – ל' צוותא וחיבור (לק"ת בחוקתי מה, ג. ובכ"מ). (תניא מהדור"ק ספמ"ט).
(28) ע"ד המבואר גבי כללות עבודת התשובה (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1151 ואילך. חי"ט ע' 426 ואילך). אלא שבפרטיות ישנם ב' ענינים: תשובה וקרבנות (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1359, ושם ע' 1152 הערה 12).

(29) דרוז דקורבנא עולה עד רוא דא"ס (ראה זח"ב רלט, א. וזח"ג כו, ב). וראה ע"ד החסידות במעלת הקרבנות כמסומן במפתח ענינים ללקו"ת כו' ערך קרבנות. ספר הליקוטים דא"ח צ"צ. ועוד.

העולם) – אלא שרק עבודת הקרבנות דבני ישראל מעוררת את ההתקשרות עצמית שהיא בבחירתו יתברך

(וע"ד שבחירת הקב"ה היא דוקא) בנוף דישראל, הנדמה בחומריותו לגופות אומות העולם³⁴.)

ז. ובזה יובן הטעם שלקרבנות נח קודם מתן תורה היתה שייכות לקרבנות שלאחר מתן תורה (שהי' בהם הגדר ד"טהורין" על שם העתיד):

הקרבנות דנח באה כהודאה להשם על הצלתו מן המבול – „ויזכור אלקים את נח גו"³⁵.

– ידוע³⁶ הביאור בזה שהפסוק „ויזכור אלקים את נח" הוא אחד מפסוקי הזכרונות הנאמרים במוסף דראש השנה (היינו, שענין „ויזכור אלקים את נח" אף הוא בכלל „יעלה זכרוניכם לפני לטובה") – כי זכירת נח היתה „מצד עצם מעלת נשמות ישראל", שמתעם זה אומרים „וגם את נח באהבה זכרת", דקאי על ה"אהבה פנימית ועצמית" (לנשמות ישראל).

ונמצא, דאע"פ שנח הי' קודם מתן תורה (שבו „ובנו בחרת³⁷ מכל עם ולשון") – ואף לא באופן שהי' הדבר אצל האבות³⁸ (אשר בהם היתה ההתחלה של עם ישראל – כשם אבות) – אעפ"כ, היתה לו שייכות

ו. ע"פ הנ"ל באה גם תוספת הבנה בכללות ענין הקרבנות – דלכאורה יש מקום לשאול:

4 כיצד יתכן, שקו ה"עבודה" שקבע הקב"ה לבני ישראל הוא ע"י עבודת הקרבנות – ע"י שחיטת בהמה וכו' והקרבנה על גבי המזבח; לכאורה היתה מתאימה יותר עבודה רוחנית (עבודה שבלב³⁰, תפלה וכיוצא בזה) המבטאת את הקשר בין בני ישראל לאלקות באופן גלוי יותר.

ובפרט שענין הקרבנות אינו מיוחד רק לבני ישראל, שהרי גם לאומות העולם ישנה האפשריות להקריב קרבנות³¹ ואפילו בבית המקדש^{31*}, כידוע.

ועל פי הנ"ל מובן, והיא הנותנת: דוקא מפני שהתקשרותם העצמית של בני ישראל עם הקב"ה היא למעלה מההתקשרות שע"י עבודתם בתורה ומצוות, והיא באה מצד בחירתו יתברך – אשר אף ש"אח עשו ליעקב", אעפ"כ „ואוהב את יעקב"³², מצד בחירתו של הקב"ה³³ – הנה מהאי טעמא גופא בא ענין זה לידי ביטוי בעבודת הקרבנות דוקא, אשר בחיצוניותה אין ניכרת בה הרוחניות דבני ישראל (ובפרט – החילוק לגבי עבודת הקרבנות דאומות

30) תענית ב, א.

31) ויתירה מזו: ונכרים בזמן הזה רשאים לעשות כן, כ"א ואחד בונה לו במה לעצמו ומקריב עלי' כל מה שירצה, וש"י לישראל „לאורינהו" (זבחים קטו, ב. קטז, ב. רמב"ם הל' מעה"ק פ"ט הט"ז).

31*) דנודרין נדרים ונדבות כישראל (מנחות עג, ב. ו"ש"ג. וראה לקו"ש ח"ל ע' 72).

32) מלאכי א, ב.

33) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1309, 1341. ובכ"מ.

34) תניא פמ"ט. תורת שלום ע' 120. ועוד.

35) נח ח, א.

36) המשך תעריב ח"א פרק ר"א. וראה לקו"ש ח"כ ע' 374 ואילך.

37) שבאמירתו – זכירת מ"ת (שו"ע אדה"ז או"ח סי' ס סעיף ד).

38) ויתירה מזו: כל גויי הארץ מתייחסים לנח, „בני נח".

מזמן נת, אשר לו היתה רק שייכות לתורה (עכ"פ גדר של טומאה וטהרה, כנ"ל) –

י"ל שדוגמתן (דג' התקופות) ישנן בכל איש ישראל: (א) לאחר שנעשה בר (בת) מצוה ומחוייב במצוות; (ב) מעת שהגיע לחינוך, וקיום התורה והמצוות שלו הוא כהכנה לזמן חיובן; (ג) עוד קודם שהגיע לחינוך, כאשר ההנהגה דקיום התורה ומצוות אינה שייכת עדיין, אבל אעפ"כ, בהיותו ילד יהודי יש לו גם אז שייכות לתורה⁴⁰ – ויתירה מזה: לו ניתנה התורה (בתורת ירושה – מורשה קהילת יעקב – אשר (גם) תינוק בן יומו יורש הכל) – ויש לו שייכות לגדרי התורה.

וכיון שאצל קטן (קודם שהגיע לחינוך) טרם ישנו ענין העבודה בתורה ומצוות, לכן אצלו ניכרת בגילוי מעלתו העצמית כילד יהודי – האהבה הפנימית והעצמית של הקב"ה לבני ישראל היא בגילוי יותר אצל ילד יהודי קודם שהגיע לחינוך.⁴¹

וזהו דאיתא במדרש, "יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים": מאחר שענינם של הקרבנות הוא לעורר ולגלות את האהבה העצמית של הקב"ה לבני ישראל, אשר היא למעלה מהאהבה שע"י לימוד תורה (אשר מצד אהבה זו נפעלת הכפרה) – הרי הם, "טהורין" בעצמם, מפני שהם, "מגיעים" עד ל"מקום" שענין הטומאה לא נגע בו –

לנשמות ישראל, שלכן היתה אצל נח זכירה ("באהבה") "מצד עצם מעלת נשמות ישראל".

ובזה מובן גם הטעם שלקרבנות שהביא נח בהמשך לזכירה (וכהודי' על הצלתו מן המבול) היתה שייכות לקרבנות דבני ישראל (לאחרי מתן תורה)³⁹.

וזהו גם הביאור בדברי המדרש אודות הקרבנות דתורת כהנים – "והקרבנות טהורין" (אשר, "טהורין" היא הגדרה בקרבנות דקודם מתן תורה, כנ"ל):

מאחר שהתוכן הפנימי דקרבנות הוא, כנ"ל – לגלות את האהבה העצמית של הקב"ה שלמעלה מן (האהבה שע"י) התורה, בא ענין זה לידי ביטוי (יותר) בקרבנות דנח שלפני מתן תורה (עוד קודם שבא ציווי על הקרבנות); משא"כ לאחר מתן תורה, הקרבנות הם ענין של מצוה, ולכן אין ניכר בהם בגילוי שהם למעלה מהפעולה דתורה.

ח. ע"פ כל הנ"ל יובנו גם דברי המדרש, "מתחילין לתנוקות בתורת כהנים" מכיון ש, "יבואו טהורין ויתעסקו בטהורין":

ג' הזמנים והתקופות הנ"ל בנוגע לבני ישראל בכללות – (א) מעת מתן תורה, כאשר בני ישראל קיבלו וקיימו תורה ומצוות ע"פ ציווי ה'; (ב) מזמן האבות, אשר קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה; (ג) ועוד קודם לכן,

(40) וי"ל שלכן אסור לספות לו איסור בידים אפילו אינו בר הבנה – ראה בארוכה שו"ע אדמו"ר הזקן ס"י שמג ס"ה ואילך.

(41) ראה ד"ה כי נער ישראל תרסי'. ובארוכה לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך.

(39) ע"פ יומתק מ"ש בויק"ר שם, "הקריב נח קרבן... הקריבו ישראל כו" – שמדמה קרבנות נח לקרבנות דישאל.

וכיון שמה שישנו בגילוי הוא שכל (ורגש) האדם, אינה ניכרת כאן כל כך המעלה העצמית דבני ישראל (אשר היא מצד בחירת הקב"ה בבני ישראל).

ודוקא קריאתם ולימודם של תנוקות, ובזה גופא – „מתחילין לתנוקות בתורת כהנים” – היינו, שמדובר כאן אודות התחלת לימודם של התנוקות, קודם שהגיעו לחינוך, בעת שאין בהם עדיין ענין ההבנה וההשגה

[וכפי שאנו רואים במנהג ישראל, שרק התחלת הלימוד של תנוקות היא בספר ויקרא, אבל לאחר מכן לומדים עמם בסדר אחר, כמנהגי המקום]⁴⁴

ולימודם אינו אלא ענין של קריאה לחוד; העיקר בזה אינו תוכן הדיבור, אלא עקימות השפתיים של הקטנים –

הנה דבר זה דוקא מעורר ומגלה את האהבה העצמית של הקב"ה (ע"ד הנ"ל סעיף ו שבחירת הקב"ה היא בגוף דוקא), וממילא הפעולה שע"ז היא בתכלית השלימות, והיא המבטיחה שיהי' „העולם עומד”.

(משיחת ש"פ ויקרא תש"ז)

ולכן „יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים”, היינו, שהתעסקות זו ב„טהורים” תהי' ע"י ילדי ישראל אשר הם „טהורים” – כמפורש בתנחומא „אינם יודעים מהו טעם חטא ועון” (ענין החטא ועון אינו שייך בהם) – לפי שאצלם מאירה בגילוי האהבה העצמית של הקב"ה לבני ישראל⁴².

ט. ע"פ כל הנ"ל מובן גם הטעם שדוקא ענין „יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים” – הקריאה בתורת כהנים ע"י תינוקות – מבטיח שיהי' „העולם עומד”:

התעסקות הגדולים ב„פרשת הקרבנות” הרי אינה „מעשה”, אלא רק התעסקות במחשבה ודיבור (כפי שמבאר רבינו הזקן⁴³, ש„מחשבה זו תפלה עבודה שבלב שכנגד קרבנות, ודבור הוא תלמוד תורה דקרבנות כו"ו), ועיקר ענין ב' הלבושים דמחשבה ודיבור הוא לגלות את שכל האדם או את הרגש והמדות שלו; היינו, שלא האותיות (המלבישות את השכל או את המדה) הן העיקר, אלא השכל או המדה המלווים באותיות;

42 על פי זה ימתק הדמיון של „הקרבנות טהורין”, שמשמעו טהורים בעצם ולא שצריכין להיות טהורין, לתינוקות טהורין, שמשמעותו ג"כ לא רק שהן טהורין בפועל, כ"א כל התנחומא „אינם יודעים מהו טעם חטא ועון”.

43 לקו"ת ר"פ פנחס.

44 וכן משמע בכל בו שם וברוקח ס"ו רצו. וי"א שזהו הפירוש במאמר הגמ' (גיטין ס, ב) כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה... בתו"כ עד ויהי ביום השמיני – שזהו משום שהתינוקות (בתחלה) לומדים רק התחלת תו"כ.

